

УДК 371.26:378.064.2

ДІАГНОСТУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ ЯК ОДИН З НАПРЯМІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Ориця Ковальчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Дорошенка, 41, 79000 Львів, Україна*

Проаналізовано деякі підходи у педагогічній науці до визначення поняття “діагностування” та його складових. Обґрунтовано доцільність трактування сутності діагностування результатів навчання як інтегрованого поняття та за допомогою інтегративної моделі простежено взаємозв'язки його складових. З'ясовано сутність і різномірний характер педагогічної взаємодії у процесі діагностування результатів навчання.

Ключові слова: інтегративна модель, навчальний процес, педагогічна взаємодія, педагогічне діагностування, діагностування результатів навчання, контроль, облік, оцінка, оцінювання, перевірка, об'єкт, суб'єкт.

Однією з актуальних проблем сучасної педагогічної науки і практики є пошук методів та засобів, які б забезпечували одержання своєчасної, об'єктивної, достатньо повної інформації про здобуття знань, якість освіти, ефективність навчального процесу. Аналіз психолого-педагогічних праць засвідчує, що дослідження цієї важливої проблеми проводилися в різних напрямках. Зокрема, Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанський, В. Беспалько, В. Галузинський, М. Євтух, М. Фіцула, В. Чайка обґрунтували у своїх наукових працях сутність, функції, принципи, види, форми й методи контролю; В. Вихрущ, С. Золотухіна, О. Сухомлинська – історико-педагогічні аспекти організації контролю й оцінювання знань. Проблему педагогічного оцінювання досліджували Л. Величко, В. Заслуженюк, В. Козаков, В. Семиченко, П. Сікорський, В. Сухомлинський, О. Ярошенко. Питанням розроблення і впровадження у навчальних закладах методики тестового контролю знань учнів та студентів приділили увагу В. Безверха, А. Малихін, О. Масалітіна, М. Свердан, Т. Солодка тощо.

Новий підхід до організації контролю результатів навчання, аналізу педагогічних явищ і процесів, що ґрунтується на знаннях закономірностей та умов їхнього функціонування, запропонував німецький учений К. Інгенкамп, який вперше (1968) ввів термін “педагогічне діагностування”. Зазначимо, що в країнах Європи та США педагогічне діагностування почало інтенсивно впроваджуватися у навчальний процес ще на початку 70-х років ХХ ст.

Цьому сприяли дослідження З. Стоунса (Велика Британія); А. Вулфа, Л. Лаумермана (Німеччина); Б. Біддла, М. Дункіна, Б. Розеншайна, Н. Фурста (США) та ін. Поступово склався арсенал методів і завершених методик педагогічного діагностування. Впровадження у навчальний процес комп'ютерних технологій навчання, суттєво розширивши межі традиційного діагностування успішності учнів і студентів, забезпечило його оптимізацію та інтенсифікацію.

У вітчизняній педагогіці науково контрольовані методи педагогічного діагностування почали активно застосовувати десь з 90-х років ХХ ст. Серед наукових розробок у цьому напрямі виділимо пошуки вчених, присвячені дослідженню проблем діагностування, експертизи педагогічних проєктів, використання теорії ймовірностей та застосування методів математичної статистики в педагогіці (П. Воловик, С. Гончаренко, І. Підласий та ін.), а також вивченню питань діагностико-корекційного забезпечення навчального процесу (П. Лужниця, А. Фурман, Г. Цехмістрова та ін.), розробленню теорії й методики комп'ютерного тестування успішності (І. Булах, Л. Ковальчук, Т. Солодка, В. Янчак тощо).

Проте аналіз психолого-педагогічних джерел і методичної літератури з досліджуваної проблеми засвідчує, що категорія “педагогічне діагностування” у вітчизняній науці ще й досі має обмежене використання і застосовується здебільшого з метою визначення рівня вихованості учнів. Щодо процесу навчання у дидактиці використовують переважно традиційні категорії (*контроль, перевірку, оцінювання та облік знань*). Проте останніми роками у розв'язанні цієї проблеми вітчизняними дидактами простежуються певні позитивні зміни. Зокрема, автори нових підручників і посібників з педагогіки (І. Зайченко, В. Кірсанов, Н. Мойсеюк, І. Підласий, В. Ягупов та ін.) пропонують використовувати терміни “педагогічне діагностування”, “діагностування навчання” як значно ширші та глибші поняття. Водночас зауважимо, що у сучасній педагогічній науці хоча й приділяється належна увага питанням визначення сутності понять “діагностування навчання”, “педагогічне діагностування”, “контроль результатів навчання”, “перевірка результатів навчання”, “оцінювання результатів навчання”, “оцінка”, проте є різні підходи до їхнього тлумачення. Отож проблема діагностування результатів навчання, незважаючи на її актуальність, недостатньо вивчена.

Ми ставили за мету на підставі аналізу різних підходів до тлумачення сутності ключових понять нашого дослідження обґрунтувати доцільність трактування сутності діагностування результатів навчання як інтегрованого поняття. *Головні завдання* нашого наукового пошуку:

- проаналізувати підходи вчених до розуміння категоріальної сутності ключових понять (“педагогічна взаємодія”, “педагогічне

діагностування”, “діагностування результатів навчання”, “контроль”, “перевірка”, “оцінювання”, “оцінка” тощо);

- обґрунтувати доцільність трактування сутності категорії “діагностування результатів навчання” як інтегрованого поняття та за допомогою інтегративної моделі простежити взаємозв’язки його складових;
- розкрити характер педагогічної взаємодії суб’єктів навчального процесу під час діагностування результатів навчання.

Проаналізуємо категоріальну сутність головних ключових понять нашого дослідження. Зокрема, за К. Інгенкампом, **педагогічне діагностування** – це процес, під час якого визначають рівень засвоєння знань, умінь і навичок, деякі аспекти розвитку й вихованості учнів, опрацьовують і аналізують одержані результати, роблять узагальнення і висновки про хід процесу навчання, проходження учнів на наступні сходишки навчання, про ефективність роботи вчителів, а також аналізують динаміку, тенденції, прогнозують подальший розвиток. Правильно організоване педагогічне діагностування, на думку вченого, забезпечує:

- підтвердження успішних результатів навчання;
- мотивацію та стимулювання учнів до навчально-пізнавальної діяльності за допомогою заохочення за досягнуті успіхи в навчанні;
- корегування результатів навчання;
- виявлення прогалин у знаннях та уміннях учнів;
- планування подальших етапів навчального процесу;
- поліпшення умов навчання.

Водночас учений зауважує, що педагогічне діагностування відбувається внаслідок діагностичної діяльності педагога, у процесі якої учитель спостерігає за вихованцями, проводить анкетування, опрацьовує результати спостережень та опитувань і повідомляє про них з метою описання поведінки учнів, пояснення їхніх мотивів або передбачення поведінки [4, с. 9–12].

В. Кукушин [6, с. 237], І. Підласий [10, с. 398] виділяють:

- **дидактичне діагностування** (своєчасне виявлення, оцінювання та аналіз перебігу навчального процесу з огляду на його продуктивність);
- **діагностування навченості** (виявлення наслідків, досягнутих результатів);
- **діагностування науковості** (виявлення здатності учнів опанувати заданий зміст навчання) [9, с. 451–453].

І. Підласий, розглядаючи **педагогічне діагностування** як наочне відображення дії чинників, які впливають на виховання і навчання [9, с. 439], підкреслює, що воно має значно ширший і глибший смисл:

- **перевірка** лише констатує результати, без пояснення їхнього походження;
- **діагностування** розглядає результати у зв'язку зі шляхами їхнього досягнення, виявляє тенденції, динаміку формування продуктів навчання;
- **діагностування** охоплює *контроль, перевірку, оцінювання*, нагромадження статистичних даних, їхній аналіз, виявлення динаміки, тенденцій, прогнозування подальшого розвитку явищ;
- **контроль, оцінювання** знань, умінь тих, хто навчається, вводять у діагностування як необхідні складові [10, с. 398–399].

Обов'язковим компонентом процесу навчання, дидактичним засобом управління ним і ефективним засобом одержання зворотної інформації у процесі діагностування результатів навчання є **контроль** (фр. *controle* – нагляд, спостереження). Його розглядають як:

- нагляд, спостереження і перевірку успішності учнів (Н. Волкова [1, с. 351]);
- виявлення, вимірювання і оцінку навчально-пізнавальної діяльності учнів (Н. Мойсеюк [7, с. 350], І. Підласий [10, с. 401], В. Чайка [13, с. 201]);
- виявлення рівня засвоєння знань учнями, який повинен відповідати освітньому стандарту з певної програми, певного предмета (І. Зайченко [3, с. 236]).

Головним компонентом (засобом) контролю є **перевірка** навчальних досягнень учнів, результатів їхнього навчання. Сутність поняття “**перевірки результатів навчання**” тлумачать як:

- виявлення і вимірювання рівня і якості знань, обсягу праці учня (М. Фіцула [12, с. 192], В. Чайка [13, с. 201]);
- констатацію наслідків навчально-пізнавальної діяльності учнів без пояснення їхнього походження, тобто саму процедуру виявлення і вимірювання (Н. Мойсеюк [7, с. 350], І. Підласий [10, с. 398]).

Результати контролю й перевірки є основою для оцінювання. Отже, крім перевірки, діагностування результатів навчання має передбачати **оцінювання** (як процес). **Оцінювання результатів навчання** визначають як:

- повсякденне вивчення вчителем результатів навчальної роботи учнів на уроках і вдома, а також спеціальну перевірку знань, умінь і навичок (С. Гончаренко [2, с. 245]);
- визначення ступеня виконання учнями завдань, поставлених перед ними в процесі навчання, рівня їхньої підготовки і розвитку, якості набутих знань, сформованих умінь і навичок (Н. Мойсеюк [7, с. 350]);

- результат перевірки знань, умінь та навичок учнів (І. Підласий [10, с. 398]).

Контролю, перевірі, оцінюванню підлягають:

- *знання* учнів (оволодіння поняттями, якість засвоєння навчального матеріалу, дієвість знань тощо);
- *вміння* учнів (ступінь оволодіння прийомами діяльності, якість виконання дій та ін.);
- *навички* учнів (наявність практичних навичок, якість, швидкість їхнього застосування в різних умовах навчання тощо);
- *комплекс компетенцій* учнів;
- *ставлення* учнів до навчання та ін.

Діагностування результатів навчання має передбачати **оцінку** (як *результат* перевірки). Визначаючи роль оцінки, В. Сухомлинський зазначав, що “це найгостріший інструмент, використання якого потребує величезного вміння і культури” [11, с. 167]). У сучасній дидактиці сутність поняття “**оцінка**” трактують як:

- визначення й вираження в умовних знаках (балах), а також оцінювальних судженнях учителя ступеня засвоєння учнями знань, умінь та навичок відповідно до вимог шкільних програм, рівня старанності й стану дисципліни (С. Гончаренко [2, с. 245];
- процес порівняння досягнутого учнями рівня з еталонними вимогами, описаними в навчальній програмі, а умовним відображенням оцінки є **відмітка**, яка виражається в балах (І. Зайченко [3, с. 236]);
- співвідношення між фактично засвоєними знаннями та вміннями і загальним обсягом тих знань та умінь, що були запропоновані учням для засвоєння (І. Підласий [10, с. 398]);
- фіксування у вигляді балів у журналах, табелях успішності, базах даних результатів успішності учнів (В. Чайка [13, с. 201]).

Проте оцінку слід розуміти не тільки як результат перевірки знань учнів (виставлення балів), але й як процес виявлення цього результату. Отже, діагностування результатів навчання передбачає також і **облік** (як фіксування цього результату). Поняття “**облік**” у сучасній дидактиці тлумачать як фіксування результатів контролю у вигляді:

- оцінок у класному журналі, щоденнику учня, відомостях (М. Фіцула [12, с. 192]);
- фіксування результатів контролю у вигляді оцінного судження або числового бала з метою аналізу стану навчально-виховного процесу за певний період, прийняття рішень про необхідність удосконалення уроку, інших форм і методики організації навчання (Н. Волкова [1, с. 351], В. Чайка [13, с. 201]).

Діагностування результатів навчання дає змогу визначити якість засвоєння учнями знань, ступінь сформованості їхніх умінь і навичок, досягнення ними певного рівня компетенцій, що, безперечно, можливо лише за умови чітко організованої педагогічної взаємодії суб'єктів навчального процесу. У педагогічній науці під **педагогічною взаємодією** розуміють процес, що відбувається між педагогом та його вихованцем (учнем, студентом) під час навчально-виховної роботи, спрямований на розвиток особистості того, хто навчається [8, с. 192]. Педагогічна взаємодія складається з багатьох компонентів (наприклад, дидактичної, виховної, соціально-педагогічної та інших взаємодій). Зокрема, під час діагностування результатів навчання дидактична педагогічна взаємодія може відбуватися у певних напрямках, забезпечуючи різнорівневі зворотні зв'язки:

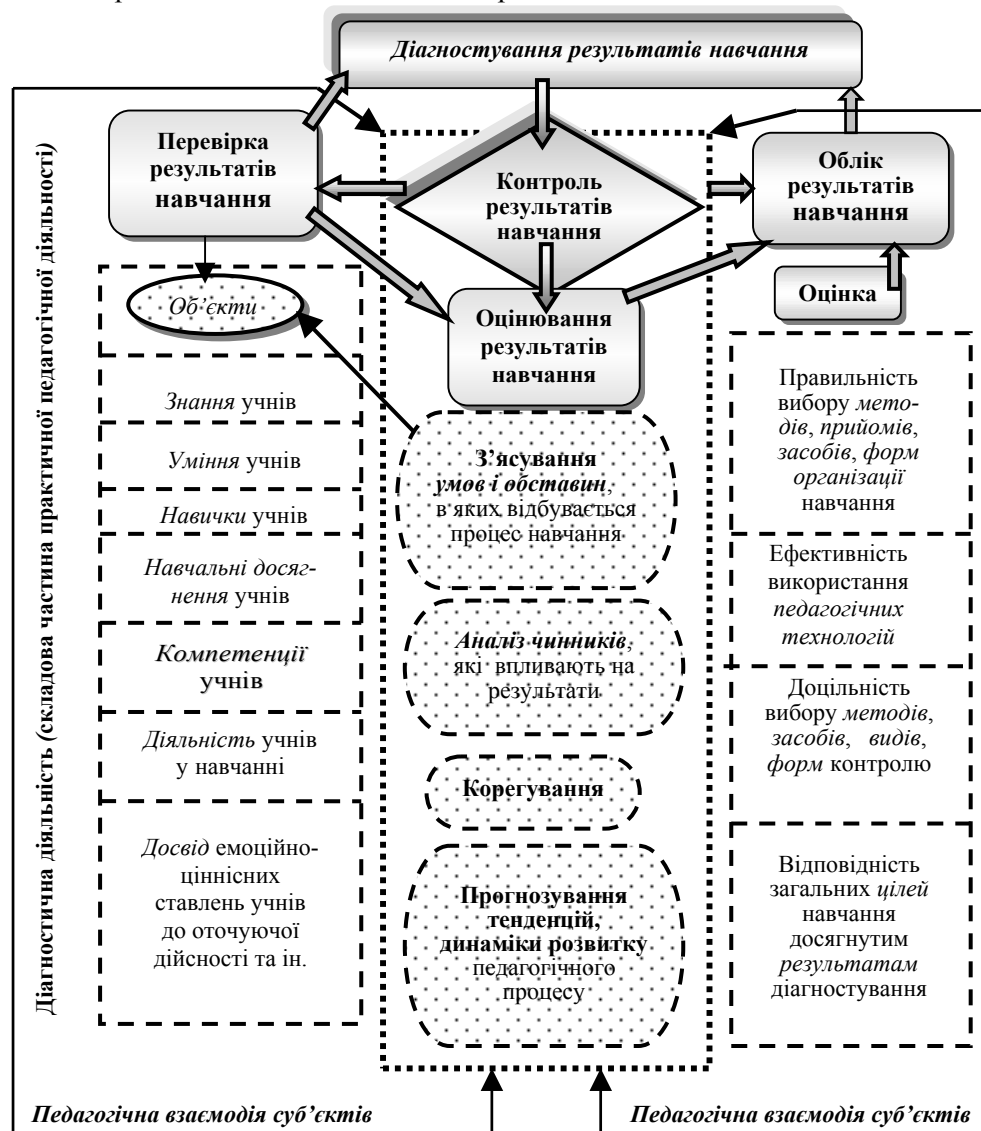
- **зовнішній** (взаємодія “*Вчитель* ↔ *Учень*”, яка передбачає контроль педагога за навчально-пізнавальною діяльністю учнів);
- **зовнішній** (взаємодія “*Учень* ↔ *Учень*”, яка передбачає взаємоконтроль учня іншим учнем);
- **внутрішній** (самоконтроль учня про засвоєння ним певного обсягу знань, самоконтроль педагога про перебіг процесу навчання тощо).

Структуру дидактичної педагогічної взаємодії під час діагностування результатів навчання можна змоделювати такою схемою:

Така педагогічна взаємодія має дати педагогові оперативну й надійну інформацію про хід навчального процесу, причини, від яких залежать його ефективність тощо. Крім того, вона забезпечує суб'єктам умови для корегування результатів діагностування, якщо вони виявилися нижчими за очікувані.

Взаємозв'язки складових частин діагностування результатів навчання можна простежити за допомогою інтегративної моделі:

Аналіз сутності розглянутих педагогічних категорій та інтегративної моделі дає змогу зробити висновок, що діагностування результатів навчання є складним, комплексним поняттям. З огляду на це **діагностування результатів навчання** доцільно розглядати як **інтегроване поняття**, яке поєднує контроль, перевірку, оцінювання, облік знань, умінь, навичок тих, хто навчається, аналіз, виявлення чинників, які впливають на ефективність процесу навчання, прогнозування тенденцій та динаміки розвитку навчально-виховного процесу за умови чіткої організації педагогічної взаємодії всіх його суб'єктів. На нашу думку, такий підхід до розуміння сутності головного ключового поняття нашого дослідження розкриває його комплексний, інтегративний характер. Деякі теоретико-методологічні та методичні аспекти розв'язання проблеми діагностування результатів навчання ми виклали у навчальному посібнику [5]. Підсумовуючи, зазначимо, що розглядом окреслених завдань нашого дослідження не обмежуються наукові пошуки у розв'язанні цієї багатоаспектної проблеми.

-
1. Волкова Н. П. Педагогіка: Посіб. для студ. ВНЗ. К., 2001.
 2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К., 1997.
 3. Зайченко І. В. Педагогіка: Навч. посіб. Чернігів, 2003.
 4. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика. М., 1991.
 5. Ковальчук О. Б. Діагностування результатів навчання: Навч. посіб. Львів, 2004.
 6. Кукушин В. С. Дидактика (теория обучения): Учеб. пособие. М., 2003.
 7. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: Навч. посіб. К., 2001.
 8. Педагогический энциклопедический словарь / Редкол. М. М. Безруких, Л. С. Глебова и др. М., 2003.
 9. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. К., 2004.
 10. Подласый И. П. Педагогика: Учеб. пособие. М., 1996.
 11. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибр. твори: У 5 т. К., 1977. Т. 3.
 12. Фіцула М. М. Педагогіка: Посібник. К., 2000.
 13. Чайка В. М. Основи дидактики: Тексти лекцій і завдання для самоконтролю: Навч. посіб. Тернопіль, 2002.

**EDUCATION OUTCOMES DIAGNOSIS AS AN ELEMENT OF
INSTRUCTORS AND LEARNERS INTERACTION****Orysia Koval'chuk***Ivan Franko National University of L'viv
Doroshenko Str., 41, UA-79000 L'viv, Ukraine*

The paper analyses some approaches in educational theory to the concept “diagnosis” and its elements. It lays an emphasis of interpreting this definition as an integrated concept, and by means of integrated model observes its elements. It also identifies the essence and different levels of educational interaction in diagnosing the teaching and learning outcomes.

Key words: integrated model, teaching and learning, educational interaction, educational diagnosis, diagnosing learning outcomes, control, assessment, mark, evaluation, testing, object, subject.

Стаття надійшла до редколегії 14.04.2004
Прийнята до друку 15.11.2004